
Kedvtelésből tartott állatok illegális állatkereskedelme

Nagy–Balogh Boglárka*

Publikációmban az illegális állatkereskedelmet szeretném bemutatni. Tanulmányom kifejezetten a kedvtelésből tartott állatok illegális állatkereskedelmével kívánok foglalkozni, mert álláspontom szerint ezen téma is nagy problémát okoz országon belül és határokon átnyúlóan is. Tanulmányomban a szaporításra és az állatkínzásra is próbálok nagyobb hangsúlyt fektetni, ugyanis álláspontom szerint az illegális kutyakereskedelem és a kutyaszaporítás - állatkínzás között szoros összefüggés áll fenn.

Kulcsszavak: állatvédelem, illegális állatkereskedelem, szaporítás, állatkínzás

A new aspect of the illegal pet trade – pets

In my publication, I want to highlight the illegal pet trade. I want to focus on the illegal trade in pets, because I believe that this is a major problem within the country and across borders. In my study, I also try to focus more on breeding and animal cruelty, as I believe that there is a close link between the illegal dog trade and dog breeding - animal cruelty.

Keywords: animal protection, illegal pet trade, propagation, animal cruelty

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2024.1.110>

Bevezetés

Az állatok iránti szeretetem már gyermekkoromban kezdődött. A családban az állat – kutya, cica – mindig családtagként volt jelen, akit a legnagyobb szeretettel gondoztunk és neveltünk. A mai napig kérdésként merül fel bennem az, hogy képes valaki egy ártalmatlan és önmagát megvédeni nem tudó kis jószágot bántatni, kínozni, kidobni? Hiszen az állatok is ugyanúgy képesek szeretni, örülni és érezni, akárcsak az ember. Kislány korom óta aktív követője vagyok állatmenhelyek sikeres mentéseinek, esetleges kudarcainak. Lehetőségeimhez mérten támogatom őket, és másokat is arra biztatom, hogy kövessék e példát.

Tanulmányomban az illegális állatkereskedelmet kívánom bemutatni. Az illegális állatkereskedelem fogalma alatt általában a vadon élő állatokkal kapcsolatos kereskedelmet szokták érteni, az én tanulmányomnak a tárgyát – területi korlátok miatt – azonban ez nem képezi. Én kifejezetten a kedvtelésből tartott állatok illegális állatkereskedelmével kívánok foglalkozni, mert álláspontom szerint ezen téma is a

* Bírósági titkár, Mátészalkai Járásbíróság.

mindennapjainkban jelen van, köztünk van és nagyon nagy problémát okoz országon belül és határokon átnyúlóan is.

Figyelemmel arra, hogy az illegális állatkereskedelmi tevékenységet főképpen a szaporítók végzik, akik a szaporítás során és az állatok illegális értékesítése során az állatkínzást, mint büntetőjogi tényállást is megvalósítják, tanulmányomban ezen témákra is kiemelt figyelmet kívánok fordítani.

1. Az állatvédelem

1.1. Az állatvédelem fogalma. Tanulmányom legelején úgy gondolom elengedhetetlen annak a tisztázása, hogy mit is értünk valójában állatvédelem alatt. Megítélésem szerint ezen fogalom ismerete mindennek az alapja. Az állatvédelem jogi szabályozása hazánkban egy sokrétű, több jogágot is érintő terület. Jelentős részben a közjogi szabályozás érvényesül, de polgári és büntető jogi előírások is vonatkoznak rá. Az Alaptörvény egyetlen cikke sem vonatkozik kifejezetten csak az állatok védelmére. Azonban a XXI. cikk a környezet védelmét szorgalmazza és a környezet fogalmába az állatok is beletartoznak, így ugyan közvetve, de az állatok védelme is biztosítva van az Alaptörvényben. A részletes törvényi szabályozást az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény (a továbbiakban: Ávtv.) jelenti. A jogalkotó elismeri, hogy az állatok érezni, örülni és szenvedni képes lények, ezért védelmük és tiszteletben tartásuk az emberek erkölcsi kötelessége. Az Ávtv. célja az állatvédelem, az emberi felelősségtudat fokozása, valamint az állatvédelem alapvető szabályainak meghatározása.¹

Az állatvédelem tulajdonképpen nem más, mint az állatvilágot különböző irányokból fenyegető veszélyekkel szembeni óvó tevékenységek foglalata. Szűkebb értelemben a háziállatok egyedeinek gondos és kíméletes tartása, tartózkodás az állatok bántalmazásától, kínzásától, erőn felüli kihasználásától és felesleges elpusztításától. Tágabb értelemben nemcsak a háziállatokra, de elvileg bármely faj egyedére kiterjedhet, lényegében zavartalan, egészséges életfeltételeket biztosítva annak.² Angol megfelelője az „animal protection” kifejezés.

1.2. Az állatjóllét fogalma. Az állatvédelemmel szorosan összekapcsolódik az állatjóllét fogalma. Az állatjóllét olyan tartási körülmények összessége, melyek lehetővé teszik az állat számára a fajra jellemző viselkedésformák gyakorlását. Angol megfelelője az „animal welfare” kifejezés. A jóllét felméréséhez, értékeléséhez olyan tudományterületek megértése, bevonása szükséges, mint a viselkedés, az egészségügy és az immunológia.³ Az állatjóllét komplex terület. Számos tudományos mutató szolgál arra, hogy meghatározhassuk, hogyan küzd meg és hogyan érzi magát egy állat. Az etika egy filozófiai megközelítés annak

¹ Böő István: Az állatvédelem általános értelmezése, *Őstermelő: gazdálkodók lapja*, 2004. évi (8. évf.) 5. szám, 70. o.

² Jámbor Adrienn: *A kedvtelésből tartott állatok jogi védelme a közigazgatásban*, Miskolc, Bíbor Kiadó Bt., 2022. 16. o.

³ Dawkins, Marian Stamp: *Evolution and animal welfare*. The Quarterly Review of Biology, 1998. 1(73), pp.305-328.

meghatározásához, hogy hogyan kell bánni az állatokkal. A társállatok, kiemelten a kutyák fontos szerepet játszanak az emberek életében világszerte társként, segítőként. A kutyagazdák is rengeteget tehetnek ugyan azért, hogy javítsanak az állatok jóllétén, az állatorvosoknak és kiképzőknek azonban kiemelkedő szerepe jut.

1.3. A védett állatok védelme, az állatok büntetőjogi védelme, ki minősül állattartónak? Az állatvédelem nem összekeverendő a védett állatok védelmével, hiszen az első fogalom általánosságban minden állatra vonatkozik, legyen vad- vagy háziállat, míg védett állatoknak a védett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről szóló 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet 2. mellékletében felsorolt állatok minősülnek. Továbbá, az állatok büntetőjogi védelme a gerinces állatokot illeti meg, míg védett állatok a puhatestűek, ízeltlábúak stb. is lehetnek, a két kategória a szankció alapján is elkülönül egymástól, első esetben szabálysértési bírság, súlyos esetben valamilyen büntetés szabható ki, míg a védett állatok sérelme esetén természetvédelmi bírság lesz a jogkövetkezmény. Magánjogi szempontból az állatok dolognak minősülnek, azonban figyelemmel kell lenni a természetükből adódó eltérésekre. Állattartónak minősül a tulajdonos, illetve aki gondozza, felügyeli az állatot.⁴ Állattartó lehet természetes személy, civil szervezet, állami szerv is. Ennek során köteles a jó gazda gondosságával eljárni, aminek a fogalmát a későbbiekben kívánom részletesen bemutatni. Nemzetközi szinten a Nemzetközi Állatvédő Liga törekszik mindent megtenni az állatok védelme érdekében. Az állatvédelemre vonatkozóan vannak uniós előírások, de szerte a világban számos olyan hely létezik még, ahol az állatok védelme, vagyis az állatok jogai egyáltalán nem érvényesülnek, nincsenek megfelelően törvénybe iktatva.

2. Az illegális állatkereskedelem

2.1. A kedvtelésből tartott állat fogalma. Mielőtt rá térnék a tanulmányom központi témájára, az illegális állatkereskedelemre, szükségesnek tartom magának a kedvtelésből tartott állat fogalmát tisztázni, tekintettel arra, hogy tanulmányom kifejezetten a kedvtelésből tartott állatok illegális állatkereskedelmével kíván foglalkozni: kedvtelésből tartott állat a rendszertani besorolásától függetlenül minden olyan állat, amelyet nem kizárólag tudományos kutatás, állati eredetű termék előállítás, igavonás, teherhordás, természetvédelem, géntartalék- védelem és – eb és macska kivételével – közcélú bemutatás céljából tartanak, tenyésztenek, forgalmaznak, továbbá az az állat, amelyet más kedvtelésből tartott állat táplálása céljából tartanak és szaporítanak, valamint a nem gazdasági céllal tartott haszonállat, és a vadászatra használt állat.⁵ Sokan, köztük én magam is, ma már azt a nézőpontot követem, hogy a kedvtelésből tartott állat valójában „társállat”.

⁴ Ávtv. 3. § 1. pont

⁵ A kedvtelésből tartott állatok tartásáról és forgalmazásáról szóló 41/2010 (II.26.) Korm. rendelet 1. § (2) bekezdésének a) pontja

Hazánk földrajzi elhelyezkedése miatt több bűncselekmény típus esetén tranzitország. Az illegális állatkereskedelem nagy profittal kecsegtet az elkövetőknek: a bevétel magas, a lelepleződés esélye kicsi. Az illegális azt jelenti, hogy nem felel meg a vonatkozó jogszabályi előírásoknak. Köztudomású tény, hogy Magyarország az utóbbi években a közép-európai kutyakereskedelem, ezen belül is az illegális kutyakereskedelem egyik fellegvárává vált, évente több tízezer, sokszor ismeretlen vagy legalábbis kétes eredetű kölyökkutya hagyta el az ország határait. Az utóbbi 2 évben az állattartók száma exponenciálisan megnövekedett. Míg egyesek teljes lelküket beleadják az állatok gondozásába, mások szép kis pénzeszegekhez jutnak az illegális állatkereskedelemmel. Fontos megjegyezni azonban, hogy az illegális állat- és növénykereskedelem a kereslet nélkül nem létezhetne.⁶

2.2. Az illegális állatkereskedelem fogalma. Az illegális állatkereskedelem bármely nemzetközi vagy nemzeti jogszabály alapján védett állat- és növényfajjal kapcsolatos cselekmény, így azok orvvadászata, kereskedelme, birtoklása, szállítása, csempészete és értékesítése.⁷

Magyarországon az illegális állatkereskedelem nem szerepel külön tényállásként a Büntető Törvénykönyvben, ugyanakkor az illegális állatkereskedelmet megvalósító cselekmények, illetve annak részeit képező cselekmények a „Természetkárosítás” büntetőjogi tényállás alatt szerepelnek. E tényállás lényege az, hogy a bűncselekményt az követi el, aki fokozottan védett vagy védett, továbbá az Európai Unióban természetvédelmi szempontból jelentős állatfaj egyedét jogellenesen megszerzi, tartja, forgalomba hozza, az ország területére behozza, onnan kiviszi, azon átszállítja, azzal kereskedik, illetve azt károsítja vagy elpusztítja. A bűncselekménynek van súlyosabban minősített esete. A bűncselekmény súlyosabban minősítendő, ha a természetkárosítást a védett vagy fokozottan védett élő szervezet (állatállomány) fennmaradását veszélyeztetve követik el, továbbá akkor is, ha a természetkárosítást méreg alkalmazásával vagy az állat elpusztítására alkalmas csaletek kihelyezésével, több állat életét veszélyeztetve követik el. A bűncselekmény elkövetése esetén elkobzás is alkalmazható. A természetkárosítás bűncselekményénél speciális szabály érvényesül, az elkobzás általános rendelkezéseihez képest. A Büntető Törvénykönyv szerint ugyanis az elkobzás kivételesen mellőzhető, ha az az elkövetőre, vagy a tulajdonosra a bűncselekmény súlyával arányban nem álló, méltánytalan hátrányt jelentene. A természetkárosítás ugyanakkor az egyik olyan bűncselekmény, amely esetében az elkobzás mellőzésének nincs helye. A természetkárosításnál tehát az érintett állatot minden esetben el kell kobozni. Az elkobzott dolog tulajdonjoga – ha törvény kivételt nem tesz – az államra száll.⁸

2.3. Miért nehéz az illegális állatkereskedés visszaszorítása? Az illegális állatkereskedés visszaszorítása nehéz. De vajon miért? Paulovics Anita

⁶ Zsigmond Csaba: Bűnszervezetek a nemzetközi illegális állat- és növénykereskedelemben, *Magyar Rendészet*, 2022/1, 197. o.

⁷ Zsigmond Csaba: i.m. 197. o.

⁸ Paulovics Anita – Jámbor Adrienn – Vetter Szilvia Éva – Turkovicsné Koncz Ibolya Katalin – Ritó Evelin: *Az állatvédelem joga*, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2023. 156. o.

tanulmányában a visszaszorítás nehézségét a globálisan alacsony büntetési tétel, a megszerezhető magas haszon, a rendészet és a bűnüldöző szervek e területen tanúsított gyenge hatékonyságával magyarázta.⁹

Álláspontom szerint a természetvédelmi törvények és rendeletek szigorú végrehajtásának hiánya megkönnyíti a „kereskedők” büntetlenségét. Jelentős szankciókat kellene kiszabni az illegális tevékenységek visszaszorítása érdekében. Fontos, hogy olyan fejlett technológiákat kellene alkalmazzanak, mint például a drónok, térfelügyelő kamerák és nyomkövető rendszerek a magas kockázatú területek megfigyelésére. Különböző közönségtípusokat kellene felhívni az állatkereskedelemmel kapcsolatos oktatási kampányok segítségével.

3. Az illegális kutyaszaporítás – A kutyakereskedelem sötét oldala – Az állatkínzás

Véleményem szerint az illegális kutyakereskedelem és a kutyaszaporítás - állatkínzás között szoros összefüggés áll fenn, ugyanis az „állattartók” az illegális szaporítás soron – az esetek nagy részében – megvalósítják az állatkínzást is.

3.1. Tenyésztő kontra szaporító – az a bizonyos határvonal. Fontosnak tartom, hogy elhatároljuk, kit értünk állattenyésztő alatt és ki valójában az állatszaporító. Tenyésztésen azt az állandó jellegű tevékenységet értjük, amely kiváló tenyészegyek párosítását, majd pároztatását valósítja meg abból a célból, hogy a szülőknél még jobb belső és külső tulajdonságú utódokat kapjon. Laikus tenyésztésről akkor beszélünk, amikor a csak kedvtelésből tartott szukákat a tulajdonosa különböző okokból egyszer-egyszer fedezteti. Üzletszerű tenyésztés az, amikor állatokat az egyedek különösebb megválogatása nélkül, kizárólag a kölykök eladása céljából szaporítanak. A sporttenyésztés fogalmán pedig azt értjük, amikor a tenyésztő megfelelő körülmények között, alapos elméleti képzettséggel válogatja össze a párokat, és az állomány javítása érdekében tenyészt. A laikus tenyésztés és az üzletszerű tenyésztés fogalmak ma már nem használatosak. Ma gyakorlatilag az üzletszerű és a laikus tenyésztést összesen szaporítónak nevezi a köznyelv. A szaporító célja nem más, mint a lehető legolcsóbban előállítani a „terméket”, ami érdekében mindent elkövet: nem chipez, nem olt, nem gondoskodik féreghajtásról, gyenge minőségű táppal etet, nem szűr betegségekre, nem törzskönyvez, nincs oltási könyv, tákolmányban tartja az ebeket, nem neveli a kiskutyákat, nem szocializál, a selejttől pedig megszabadul.¹⁰

A szaporítás jogi megítéléséhez két jogszabályhely ismertetésével kezdeném a témát. Az egyik a 2022. januárjától hatályos, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 244. § (4) bekezdése, mely szerint tilalmazott az olyan típusú szaporítás, ahol az indokolatlan bánásmódot vagy bántalmazást –

⁹ Paulovics Anita – Jámbor Adrienn – Vetter Szilvia Éva – Turkovicsné Koncz Ibolya Katalin – Ritó Evelin: i.m. 151. o.

¹⁰ Szinák János – Veress István: *Nagy Kutyaönyv, Budapest, Dunakanyar 2000 Könyvkiadó Kft., 1996. 100. o.*

mely alkalmas az állat maradandó egészségkárosodásához vagy pusztulásához – úgy valósítja meg valaki, hogy szaporítással összefüggő haszonszerzési cél érdekében, tíznél nagyobb számú kedvtelésből tartott állatra vonatkozóan, a jó gazda gondosságának elmulasztásával követi el. Az pedig, hogy mit értünk jó gazda gondosságán, azt az Ávtv.-ben fogalmazta meg a jogalkotó: az az emberi tevékenység, amely arra irányul, hogy az állat számára olyan életkörülményeket biztosítson, amely annak fajára, fajtájára, és nemére, korára jellemző fizikai, élettani, tenyésztési és etológiai sajátosságainak, egészségi állapotának megfelel, tartási, takarmányozási igényeit kielégíti (elhelyezés, táplálás, gyógykezelés, tisztán tartás, nyugalom, gondozás, kiképzés, nevelés, felügyelet).¹¹ Tehát a jó gazda gondosságát kell számon kérni minden kutyatenyésztőn és kutyaszaporítón, mert minden állattal egyedileg kell mentálisan és fizikailag is foglalkozni, ez pedig sok ilyen helyen elmarad. Ha nem így történik és elképesztő körülmények között tartják őket, az állatkínzás.

Vagyis 2022. januárjától büntetendő az olyan típusú maradandó egészségkárosodáshoz vagy pusztuláshoz vezető szaporítás, amely a jó gazda gondossága jogi fogalom szakmai tartalmát adó kitételek hiányában történik. Ezek jellemzően az adott fajra és fajtára vonatkozó alap elvárásokkal, tehát például etetéssel, itatással, felügyelettel, az időjárás viszontagságai elől menedéket adó elhelyezéssel kapcsolatosak, illetve olyan viselkedésformák, mozgásformák elősegítését jelentik, melyek az állat természetes viselkedéséhez szükségesek.¹²

A kedvtelésből tartott állatok egészséges tenyésztését biztosító környezet kialakítása mellett kiemelten fontos a szaporítói tevékenység büntetőjogi szabályozása. A jelenleg hatályos jogszabály ugyanis a szaporítókat az állatok rossz körülmények között tartására figyelemmel állatkínzás miatt rendeli bünteti, azonban a szaporító telepek terjeszkedésének, növekedésének megakadályozása céljából minősített esetként való szabályozására lenne szükség. A jogalkalmazói visszajelzések, valamint az állatvédelmi szervek elmondása alapján megállapítható, hogy az állatok szaporításával foglalkozók nem képesek az állatok megfelelő körülmények között történő tartásáról és ellátásáról gondoskodni. A szaporítók ugyanis a haszon maximalizálására törekednek, amely miatt az állatokat idő előtt leválasztják az anyaállatról, ezt követően pedig alkalmatlan helyen és körülmények (pl.: zsúfoltan, éheztetve) között szállítva, sokszor az állat fajtájától eltérő, népszerű fajtaként megjelölve értékesítik. Emellett a még el nem adott állatok életkörülményeit, élelemmel és ivóvízzel való ellátását és egészségügyi ellátását (pl.: oltás, betegségek kezelése) sem képesek megfelelően biztosítani, és ha kell, sokszor maguk végzik az állatorvost igénylő beavatkozásokat (pl.: farok, fül csonkítás). Az állatok tartásával kapcsolatos ellátási kötelezettségeket, az Ávtv. 3. § 8. pontja a jó gazda gondossága körébe tartozó kötelezettségként határozza meg. A büntetőjogi tényállás szempontjából is ezen állattartói kötelezettségek bírnak jelentőséggel, amelyekkel kapcsolatos aktív vagy passzív magatartások lehetnek alkalmasak arra,

¹¹ Ávtv. 3. § 8. pont

¹² Dr. Fodor Kinga – Dr. Kajó Cecília – Dr. Markus Gabriella – Dr. habil Fodor Kinga Phd: A szaporítótelepek büntetőjogi és polgári jogi oldala, *Jegyző és közigazgatás*, XXV. évfolyam, 1. lapszám, <https://jegyzo.hu/a-szaporitotelepek-buntetojogi-es-polgari-jogi-oldala/> (2024. február 26.)

hogy összességében az állatok pusztulásához, maradandó egészségkárosodásához vezessenek. A szaporító telepeket a már születésüktől romló egészségi állapotban lévő, kedvtelésből tartott nagyszámú állatok szaporításának, elhanyagolt, az állatnak lelki és testi szenvedést okozó környezetben való tartásának, valamint haszonszerzés céljából alkalmatlan helyen való szállításának, értékesítésének megelőzése és a telepek felszámolása érdekében feltétlenül szükséges az állatkínzás minősített eseteként büntetni.

A másik jogszabályhely az Ávtv.-ben 1998. óta megtalálható szakasz, amely szerint (közigazgatási jogi) állatkínzásnak minősül az öröklődő betegségben szenvedő – nem kísérleti célra szánt – állategyed tenyésztése, szaporítása.¹³ Felmerülhet kérdésként, hogy a jogszabály itt szándékosságot vagy gondatlanságot követel-e meg, de kiindulva a közigazgatási jogot általában jellemző objektív felelősségből, nincs jelentősége, hogy valaki tudott arról, hogy genetikai betegségben szenvedő állatot szaporított vagy nem volt tudomása róla: pusztán a szabályszegésért szankció kiszabására van lehetőség.

A szaporítással elkövetett állatkínzás a Btk.-ban tehát a maradandó egészségkárosodás vagy pusztulás okozására alkalmas, jó gazda gondosságát nélkülöző szaporítás. Itt a genetikai terheltség mintegy előkérdés, hiszen a jó gazda gondossága jogi fogalmának szakmai tartalmát kell kitölteni elsődlegesen, és az állatkínzást megvalósító éheztetést, szomjaztatást, extrém tartási körülményeket stb. kell értékelnie a jogalkalmazónak úgy, hogy lebontja a jó gazda gondosságának jogi fogalmát elemenként (fajra, fajtára jellemző etológiai, biológiai sajátosságok stb.) egyedekre.¹⁴

Álláspontom szerint a kutyatartás napjainkban egyfajta trenddé kezd válni, egyre többen kívánnak háztartásaikban ebeket tartani, amely a forgalomban lévő kölyökkutyák számát növeli, mivel a keresleti oldalon évről-évre nagyobb igény jelentkezik.

A kisebb testű kutyákra (amelyeket akár lakásban is tarthatnak gazdáik) mutatkozó kereslet élénkülése magával hozta azt, hogy Magyarországon évek óta növekszik a szaporító telepek száma, ami egyre nagyobb problémaként jelentkezik, illetve egyre több gondot okoz mind a jogalkotó, mind a társadalom, és nem utolsósorban az állatok számára. Az ezeken a telepeken tenyésztett kutyák jóllétének biztosítását kívánta elérni a jogalkotó a fentebb említett büntetőjogi szabályozás szigorítása által, reagálva a gyorsan változó állattartási, szaporítási trendekre.

A Btk. szigorítása mellett álláspontom szerint fontos előrelépés, hogy 2021. április 1. napján lépett hatályba az 578/2020. (XII. 14.) számú kormányrendelet, melynek 1. melléklete szerint az állatvásár, állatpiac, állatkert, cirkuszi menaszéria, állatmenhely, ebrendészeti telep, állatklinika, állatkórház, állatorvosi rendelő működtetése, a kedvtelésből tartott állatok kereskedelmi tevékenység keretében történő forgalmazása, de például veszélyes eb tartása kizárólag FELIR-azonosító megléte esetén végezhetőek. A FELIR egy közhiteles hatósági nyilvántartás, melyet az élelmiszerlánc-felügyeleti szerv hoz létre és működtet, az ebbe való regisztráció elektronikus úton, ügyfélkapu segítségével történik. De miért is kellett bevezetni ezt

¹³ Ávtv. 3. § 4. pont

¹⁴ Dr. Fodor Kinga – Dr. Kajó Cecília – Dr. Markus Gabriella – Dr. habil Fodor Kinga Phd: i.m.

a kötelezettséget a kedvtelésből tartott állatok kereskedelménél? Magyarország évtizedek óta kutyagyártó nagyhatalom: évente tízezrével mennek külföldre a forgalmazható kor alatti, csak papíron oltott, transzponder azonosító nélküli örökletes és más betegségektől szenvedő kölyökkutyákból álló exportok. Ez a mára már bünszervezeti formát öltő együttműködés megkívánja a szaporítók – felvásárlók – kereskedők – szállítók – hamis útleveleket kiállító állatorvosok – más hatósági személyek szoros együttműködését, és meglepőnek tűnhet, de az illegális állatkereskedelem nemzetközi méreteit tekintve a bevételeket nézve alig marad el a fegyver- vagy kábítószerkereskedelem bevételei mögött. (A kutyakereskedelem mellett mennyiségét tekintve kisebb, bevételeit tekintve viszont szintén meglepő nagyságrendeket elérő illegális egzotikuspapagáj- és hullókereskedelem is folyik az országban.) Annak érdekében, hogy mondjuk Olaszországban vagy Hollandiában eladott magyar kiskutya „gyártósora” visszakövethető legyen, született meg a jogalkotó azon ötlete – természetesen más eszközök, intézkedések és eljárások mellett –, hogy kötelezővé tegye a FELIR-azonosítót, amely nélkül nem értékesíthető sem kutya, (sem más kedvtelésből tartott állat) ilyen regisztráció nélkül. Ezzel összefüggésben további változás, hogy 2021. április 21. napját követően megszűnt a TRACES Classic rendszer, és a helyét átvevő TRACES-NT rendszerből csak beazonosítható, regisztrált létesítményből indítható élő állatszállítmány az unión belül. Ez azt is jelenti, hogy regisztrált létesítmény/állomás hiányában ezentúl parkolóból, benzinkutakról, útszéli pihenőkből szállítóautóra gyűjteni állatokat nem lehetséges. Azok a helyek, ahonnan kutyát küldenek külföldre, tehát megfoghatóak, visszakövethetőek, ellenőrizhetőek lehetnek, ha nem megfelelőek az állattartási körülmények akkor azok megjavítására kötelezhetőek lesznek, bírsággal sújthatják a hatóságok azt, aki a minimális feltételeket sem teljesíti, és akár egy külföldi tulajdonos is vissza tudja követni, hogy honnan származik a beteg kutyája.

Magyarországról több tízezer kutyát adnak el az Európai Unió tagállamaiba évente.¹⁵ Ezek nagy része fél évnél fiatalabb kutya, amelyek a kutyaszaporítóktól törzskönyv nélkül kerülnek a kisállat piacra. Ráadásul az EU tagállami visszajelzés alapján a Magyarországról származó kutyakölyköket sok esetben illegálisan és túl fiatalon szállítják.

Ezek az állatok általában olyan szűk ketrecekben vannak tartva, ahol sem felállni, sem megfordulni nem képesek. Az már csak hab a tortán, hogy természetesen nincsenek sem beoltva, sem chippelve, sem ivartalanítva és a legtöbbjük sosem látott még állatorvost. A kutya-gyárosokat nem érdekli a szaporított állat jólléte és egészsége – arra sem költenek, hogy az állat a minimális orvosi ellátást és a szükséges vizsgálatokat megkapja. Ezek a szerencsétlen, beteg kutyák/macskák benne maradnak a kizsákmányoló szaporítói rendszerben és ha már végleg nem bírják, a kutya-gyárosok egyszerűen megszabadulnak tőlük. A szerencsésebb állatokat sikerül még élve kiszabadítani ezekről a borzalmas helyekről és ideiglenesen menhelyekre, vagy az állatvédőkhoz kerülnek, ahol megvizsgálja őket egy állatorvos

¹⁵ Forrás: 2020-ban kb. 30 ezer kutya volt érintett az Európai Unión belüli élőállat szállításokat nyomonkövető központi számítógépes adatbázisa, az úgynevezett TRACES rendszer (TRade Control and Expert System) adatai szerint.

és megkapják a szükséges oltásokat és kezeléseket, valamint ivartalanítják és chippelik őket. Nagyon szomorú számomra, hogy ezek a kutyusok/cicusok sosem láttak még napfényt, és sosem érezték még a pázsitot a tappancsuk alatt. Az emberi érintéstől rettegnek és mind egészségügyileg, mind mentálisan iszonyatosan lerobbant állapotban vannak – sok idő és szeretet szükséges ahhoz, hogy újra bízzanak az emberben és örökbe lehessen őket fogadni.

Magyarország fontos szereplője a kutyaszaporítás és illegális kutyakereskedelem nemzetközi hálózatának, külföldön hazánkat kutyagyártó nagyhatalomként ismerik. Az exportra szánt, kegyetlen körülmények között szaporított kutyákkal való kereskedelemben kulcsszerepe van az állatorvosok által kiállított útlevélnek is. Dr. Kárpáti Dalma állatorvos és dr. Kajó Cecília jogász arról is beszélt többek között a Telex dokumentumfilmjében, hogy Magyarországon vannak olyan állatorvosok, akik benne vannak az állatkínzó biznisz lepapírozásában: ők fiktív születési dátummal, anélkül állítanak ki útleveleket, hogy látták volna az adott állatokat. Így tudják a kereskedők kivinni az országból azokat a kiskutyákat is, amelyek a hatályos törvények szerint még nem is elég idősek az utazáshoz. Megjegyezni kívánom, hogy ez a gyakorlat azonban nem csupán az állat ellen merénylet, de magán- és közokirat-hamisításnak is minősül. Az üres útleveleket hazánkban csak a Magyar Állatorvosi Kamarától rendelhetik meg azok az érvényes kamarai tagsággal bíró állatorvosok, akik a törvényi feltételeknek megfelelő állategészségügyi szolgáltatásokat nyújtanak, és vállalják, hogy az állatútleveleket szigorú számadású nyomtatványként nyilvántartják, illetve az előírt adatokat rendszeresen rögzítik a kamara nyilvántartásában. Ahogyan a *Magyarország, a kutyagyártó nagyhatalom* című filmből kiderült, hazánkban van olyan állatorvos, aki 2014. októbere és 2020. novemberé között több mint 14 ezer útlevelet állított ki.

3.2. Jogesetek bemutatása. Az állatokat érintő bűncselekmények általában csak akkor jutnak el szélesebb közvéleményhez, ha valami kirívó vagy szívszorító eset áttöri a média ingerküszöbét. Jómagam bírósági titkárként dolgozom, és határozottan kijelenthetem, hogy csekély azon ügyek száma, amelyek a fentebb említett bűncselekmények miatt bírósági szakaszba eljutnak. Jómagam ilyen ügyekkel a bíróságomon még nem találkoztam, melyre tekintettel konkrét bírósági jogesetet bemutatni nem tudok, csak a mindenki által elérhető hírportálról tudok eseteket meríteni.

Az egyik ilyen kiemelkedő eset, amikor is a Szegedi Regionális Nyomozó Ügyészség vezető beosztású hivatalos személy által előnyért, a hivatali kötelességét megszegve, bünszövetségben, üzletszerűen elkövetett hivatali vesztegetés elfogadásának bűntette és más bűncselekmény miatt emelt vádat tíz személy ellen a Gyulai Törvényszéken. Az elkövetők a jogszabályi rendelkezések megszegésével kisállatokat szállítottak Magyarországról az Európai Unió tagállamaiba. A Nemzeti Védelmi Szolgálat feljelentése alapján indult eljárásban a nyomozó ügyészség 2021. májusában Békés vármegyében összehangolt bűnügyi akciót hajtott végre. Az ügyészség felkérésére az NVSZ nyomozati cselekmények elvégzésében is hatékonyan közreműködött. A vádirat szerint egy vezető beosztású hatósági állatorvos és egy szolgáltató állatorvos hivatalos személyként, készpénzért cserébe több kutyakereskedő és egyéb technikai, valamint logisztikai feladatokat ellátó

személyekkel 2019-ben megállapodott abban, hogy a jogszabályi rendelkezések megszegésével, kölyökkutyákat szállítanak Magyarországról az Európai Unió más tagállamaiba. A megállapodás alapján az állatkereskedők a külföldi vásárlók által leadott megrendeléseknek megfelelő fajtájú, ivarú, a kereskedelmi célú nemzetközi forgalmazásra vonatkozó szabályok által megkívánt veszélyesség elleni oltással, egyedi megjelöléssel nem rendelkező, a megengedettnél fiatalabb kutyákat, illetve esetenként macskákat vásároltak fel. Az állatorvos a szállítás érdekében biankó kisállat útleveleket állított ki anélkül, hogy rajtuk bármilyen vizsgálatot, beavatkozást elvégzett volna, majd a vezető beosztású állatorvos a segítőjével rögzítette az internetes nyilvántartásokban a fiktív adatokat, vizsgálat nélkül igazolta az állatok szállításra való alkalmasságát, és kiállította a szállítmányokat kísérő bizonyítványokat. A valótlan tartalmú okiratok birtokában az érintett kisállatokat az Európai Unió több tagállamába szállították. Az elkövetési időszakban 79 szállításhoz kapcsolódóan, több mint 33.000.000, - forint összegben került sor jogtalan előny elfogadására, valamint több mint 5.000 kisállatot érintően állítottak ki valótlan tartalmú kisállat útlevelet. Vádiratban az ügyészség a tíz vádlott többsége esetében végrehajtandó szabadságvesztés kiszabására tett indítványt, a legsúlyosabb büntetési indítvány beismerés esetére 8 év.¹⁶

Precedensértékűnek és áttörésnek tekintem a karcagi szaporító súlyosbított büntetését. A gyakorlat szerint büntetlen előélettel felfüggesztett szabadságvesztést kapnak az állatkínzók, most azonban a 34 éves férfit 1 év 7 hónap börtönre ítélte a bíróság, jogerősen. Három évvel ezelőtt közel 150 kutyát mentettek ki tőle borzalmas körülmények közül, minden másodiknak át voltak vágva a hangszálai, hogy ne hangoskodjanak.¹⁷

2023. májusában Gyöngyös legnagyobb illegális szaporítótelepét számolták fel. Az ebrendészet dolgozói és a hivatal bejelentést kaptak, miszerint egy családi háznál iszonyatos bűz terjeng és rengeteg állat található odabent. A helyszínre érkezve rendőri segítséggel behatoltak a házba, ahol olyan látvány fogadta őket amire álmukban sem gondoltak. Az állatok közel 30-an egy igazi horror tanyán éltek, a saját ürülékükben, retekben. A házba belépve pedig plafonig érő szemetet, a földön pedig macskatetemeket, illetve több oltási könyvet találtak a szakemberek. A bejegyzés szerzője szerint Gyöngyös történetének legnagyobb szaporítótelepét leplezték le, amelyet évek óta nem sikerült felszámolni.¹⁸

2023. decemberében a rendőrség hivatalos oldalán számolt be arról az esetről, amikor is hamis kísérő okmányokkal szállítottak kiskutyákat külföldre. Az évek óta tartó illegális exportot állatorvosok bevonásával egy ceglédi cég végezte. Az utolsó szállítmány már nem ért célba, a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda (KR NNI) ugyanis akcióba lendült. Az évek óta folytatott illegális tevékenység akkor

¹⁶Forrás: <https://ugyeszseg.hu/vademeles-egy-allatorvos-es-tarsai-ellen-korrupcio-miatt-fotokkal-akozponti-nyomozo-fougyeszseg-sajtokozlemenye/> (2024. március 2.)

¹⁷ Forrás: <https://rtl.hu/hirado/2023/10/23/karcagi-kutyaszaporito-atvagott-hangszalak-jogeros-itelet> (2024. március 16.)

¹⁸ Forrás: <https://egriugyek.hu/kornyek-ugye/gyongyos-legnagyobb-illegalis-szaporitotelepet-szamoltak-fel> (2024. március 16.)

körvonalazódott a KR NNI nyomozói számára, amikor egy másik bűnügyben kutatást hajtottak végre Gyulán. Egy gépkocsiból kerültek elő bélyegzők, melyek egy kisállatok exportálásával foglalkozó céghez voltak köthetők. Az alapos vizsgálat során derült ki, hogy az állatorvos úgy állított ki kiskutyák számára útlevelet, hogy azt nem előzte meg sem védőoltás beadása, sem chip behelyezése. Pedig ez törvényi előírás. A nyomozás során arra vonatkozóan merült fel adat, hogy a ceglédi cég 2016 és 2021 között ezrével exportálhatott így külföldre. A vizsgálatok során a nyomozóknak nyilvánvalóvá vált, hogy a ceglédi kutyakereskedő cég jogellenes cselekményét változatlan intenzitással folytatta a tavalyi évben is, annak ellenére, hogy a nyomozók a tavalyi év elején már gyanúsítottként hallgatták ki a cégvezetőt. Így a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatallal (Nébih) együttműködve a nyomozók figyelemmel kísérték a ceglédi vállalkozás által külföldre értékesíteni szándékozott ebszállítmányok dokumentálását, majd ez alapján a külföldre indult kisteherautót 2023. december 8-án reggel a rendőrök még Pest vármegyében megállították. A kocsiban 42, különböző fajtájú kiskutyát helyeztek el ketrecekben. A nyomozók szemle keretében egyesével megvizsgálták őket a közreműködő Nébih hatósági munkatársaival, állatorvosaival. Az akció során a KR NNI több helyszínen is kutatást tartott, amely során rengeteg tárgyi bizonyítékot foglalt le. Az akciót követően gyanúsított kihallgatásokra került sor közokirat-hamisítás büntett elkövetésének megalapozott gyanúja miatt, így összesen az ügynek már négy gyanúsítottja van. A bűnisméltésre tekintettel a cégvezetőt a környezeti bűnözés elleni nyomozók őrizetbe vették, majd kezdeményezték letartóztatását, amit időközben a Budakörnyéki Járásbíróság el is rendelt. A többi gyanúsított szabadlábon védekezik.

A brit közszolgálati televízió legnézettebb csatornáján, a naponta átlagosan 200 millió embert elérő BBC News on 2023. március 3-án a hetente jelentkező *Our World (A mi világunk)* című műsorban mutatták be az illegális kutyaexportról szóló 23 perces filmet. A BBC forgatócsoportja Magyarországon, Németországban, Belgiumban és Angliában készítette a riportot. A riportfilmben szereplő Markus Gabriella állatorvostól és Némedi Edina állatvédőtől lehet megtudni, hogy az angol forgatócsoport 2022. februárjában, még az Ukrajna elleni orosz agresszió előtt járt Magyarországon. A BBC-nek sikerült megnyernie a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatalt (Nébih) az együttműködésre, így velük együtt mehetek több helyszíni ellenőrzésre, emellett hazai állatvédőkkel beszélgettek és kísérték el őket olyan piacokra, ahol illegálisan árultak kutyákat. Így jutott el a stáb két püspökladányi kutyaszaporító telepre és a kecskeméti heti vásárba. A püspökladányi telepekre nem engedték be a stábot. Ez két okból kifolyólag magyarázható. 1. A Magyarországra érkezett és hivatalosan bejegyzett, Nyugat-Európába szállító kutyaszaporítónál tapasztalt valóságot nem akarják az oknyomozó újságírók elé tárni. 2. Legalább ilyen fontos, hogy ilyen esetekben nem a Nébih joga bárkit, így újságírókat beengedni a helyszínre, vagy ezt megtiltani, hanem a kutyatelep tulajdonosának. A kecskeméti vásárban pedig a jogszabályok ellenére mégis több helyen lehetett kölyökkutyákat kapni. A hozzájuk tartozó kisállat-egészségügyi könyv

több ponton hiányos volt, sőt a sorozatszámot és a lejárat dátumot kisatírozták a könyvből.¹⁹

Összességében elmondható, hogy az Európai Unió kívüli és néhány kelet- és közép-európai uniós országban kölyökkutyák nagyon olcsón, Magyarországon néhány ezer vagy tízezer forintért kerülnek a nagykereskedőkhöz, akik aztán tízszeres áron értékesítik a négylábúakat a kisállat-kereskedőknek. A gazdához így sok esetben ezer euróért vagy ezer fontért, de sok esetben ennek másfél-kétszereséért kerülnek. A felmérések szerint évente a nyugat-európai jóléti államok kutyabarátai mintegy 8 millió négylábút vásárolnak meg, így sok milliárd eurós üzletről van szó.

3.3. Új időszámítás következhet a kutyatenyésztésben. Dr. Vetter Szilvia Phd. és dr. Koska Hedvig a Kutya újság márciusi számában számoltak be arról, hogy az Európai Bizottság tavaly év végén olyan kutyás – macskás rendeletjavaslattal állt elő, amely elfogadása esetén az Európai Unióban, így Magyarországon is számos változást hozhat. A rendelet nagyobb egységességet, illetve szigorúbb kereteket hoz létre a tagállamok között, mint egy uniós irányelv, hiszen míg utóbbi csupán az elérendő célokat határozza meg, azok megvalósítását, a részletszabályok megalkotását, a tagállamokra bízta, a rendelet közvetlenül hatályos lesz az uniós állampolgárokra. Hatályban lépése esetén új rendszert teremt a kutyák és macskák tenyésztésére, kereskedelmére és egyedi jelölésére vonatkozóan, és – bár több tervezett előírásnak már megfelel Magyarország – hazánkban is hoz majd változásokat. Az Európai Bizottság javaslatát egyrészt az alapozta meg, hogy az európai polgárok a kedvtelésből tartott állatok hatékonyabb védelmét várják el minden vonatkozó felmérés szerint, másrészt az, hogy uniós szinten virágzik az ún. „szaporító business”. A konkrét tervezetet vizsgálva a szerzők megállapították, hogy alapvetően előrelépést jelentene a – hazánkban is jelentős problémát okozó – nemzetközi illegális kutya- és macskakereskedelem visszaszorításában. A probléma súlyát mutatja, hogy a javaslat becslése szerint az EU éves kutya- és macskakereskedelméből körülbelül 4,4 millió kölyökkutyát és 1 millió kölyökmacskát állítanak elő „törzskönyv nélküli kereskedelmi tenyésztők”, vagyis szaporítók (ami az EU-ban tenyésztett kutyák és macskák körülbelül 50 %-ának felel meg). A cikket írók véleménye szerint helyesen állapítja meg a javaslat, hogy az illegális kereskedelem visszaszorításának – és egyidejűleg a humán- és állategészségügyi érdekek érvényesítésének is – az egyik előfeltétele, hogy az állatok eredete azonosítható, az útjuk visszakövethető legyen, amelynek pedig az egyedazonosítás az alapja, valamint olyan informatikai megoldások, amelyek lehetővé teszik az adatbázisok nemzetközi harmonizációját. A cikket írók szerint szintén helyes értelmezést követ a javaslat, amikor célját abban látja, hogy biztosítsa a kutyák és macskák belső piacának zökkenőmentes működését, amelyekre vonatkozóan hiányoznak a közös állatjóléti követelmények. Amennyiben a javaslatból uniós rendelet lesz, az komoly és előremutató következményekkel bír a magyar kutya- és macskatartás, valamint a

¹⁹ Forrás: <https://magyarnarancs.hu/riport/nem-engedhetjuk-be-oket-mert-abbol-botrany-lesz-a-magyarorszagi-kutyaszaporitasrol-keszített-riportfilmet-a-bbc-lapunk-cikke-nyoman-256967> (2024. március 16.)

tenyésztés színvonalának emelése és a nem kívánt szaporítás visszaszorítása szempontjából is, és nagy valószínűséggel a kóborállat-állomány csökkenése is várható hosszabb távon.²⁰

Záró gondolatok

Tanulmányomban az egyre jobban elterjedő és a mindennapjainkban jelen lévő kedvtelésből tartott állatok illegális állatkereskedelmének a problémáját próbáltam feltárni. Amikor elkezdtem a tanulmányom témája után kutatni, szomorúan tapasztaltam, hogy miután a „google” keresőbe beírtam azt a szót, hogy kiskutya vásárlás, szinte minden második hirdetés az olcsóbbnál olcsóbb kistestű kutyákat kínálta áron alul eladásra. Miért hangsúlyozom, hogy árun aluli eladás? Azért, mert aki tisztában van azzal, hogy mi a különbség egy tenyésztő és egy szaporító között, az tudja, hogy csakis szaporító árul olcsón kiskutyát. Hogy miért? Azért, mert a kutya-gyáros nem tiszteli és nem szereti az állatait, azokat kizárólag a haszonért tartja, következképpen szinte sosem simogatja, csak üti a kutyát. Az olcsó kutya anyukája először 8-10 hónaposan fial, aztán menetrend szerint fél évente teszi ezt. A szaporítók nem törődnek azzal, hogy ő maga is kölyöknek mondható, hiszen még fejlődésben van. Ha sikeresen lefialta az első almot, akkor onnantól fogva addig fedeztetik és fialtatják, ameddig csak bírja. Az ilyen szerencsétlen kutyák szervezete teljesen kimerül ettől az örült igénybevételtől és egy idő után képtelenné válik a megtermékenyülésre is. Ilyenkor van az, hogy a szaporító egyszerűen csak agyonüti, vagy csak kidobja valahol az úton, mivel már nincsen hasznára. A szaporító semmilyen szinten nem törődik az eb táplálásával és egészségével. Ezzel szemben a tenyésztőnél a mamakutya 2 évesen fial először és csak minden második évben fial egy-egy almot, ezen kívül mindkét szülő rendszeres orvosi szűréseken megy keresztül. A tenyésztők odafigyelnek arra, hogy a vemhes kutyát a lehető legmagasabb minőségű táplálékkal etessék, hogy egészséges, tökéletesen kifejlesztett kölyköket fialhasson. Egy jó tenyésztő szereti és tiszteli a kutyáit és mindent megtesz az egészségük és jókedvük érdekében. A tenyésztő nem használja ki a kutyáit, mint a szaporító. Ezek a kutyusok öreg korukban is tovább élnek boldog életüket. A szaporítók sajnos addig nem fognak felhagyni tevékenységükkel, amíg van, aki fizet érte. Ha pedig fizetünk a szaporított kiskutyákért, akkor mi magunk is támogatjuk az állatok kizsákmányolását: azt az élőlényekhez méltatlan életet, amely a telepeken kijut nekik. Akinek „csak olcsóbb” kutyára telik, inkább ne vásároljon kutyust, mert az olcsóság szinte minden esetben megbosszulja magát: a szaporított kölykökön egy idő után sorra ütköznek ki a különféle genetikai betegségek, így könnyen megeshet, hogy a gazdik már néhány hónap alatt a tenyésztői ár többszörösét fizetik majd ki az ebek orvosi kezeléseikért. A szaporított állatok az esetek többségében gyenge immunrendszerű, beteges állatok, van, hogy a fajta standardjától sokban különböznek, gyakran súlyos betegséget hordoznak, és pár nappal a vásárlást követően meghalnak.

Mindenképpen előre lépésnek tartom, hogy a Btk.-ba bekerült a szaporítókra vonatkozó állatkinzás tényállása, viszont álláspontom szerint nincs érdemi állami

²⁰ Dr. Vetter Szilvia PhD. – dr. Koska Hedvig: Új időszámítás kezdődik a kutyatenyésztésben, ha elfogadják az Európai Bizottság javaslatát, *A kutya*, LXXXIV. évfolyam, 2024/3, 45. o.

kontroll sem a tenyésztés, sem a törzskönyvkiadás fölött, a szaporítás pedig önmagában nem tiltott tevékenység. Az állatvédelmi törvény bünteti ugyan az öröklődő betegségekben szenvedő egyedek tenyésztését vagy szaporítását, amely tevékenység alkalmas arra, hogy az állatnak maradandó egészségkárosodást okozzon - de megfelelő ellenőrzés híján a szaporítótelepek vígan működhetnek.

Amennyiben tanulmányom elolvasása után lesz olyan, aki átértékeli a kutyavásárlás jelentőségét és felismeri, hogy szaporítótól nem szabad kutyát vásárolni és legalább egy embernek tovább adja a miértje fontosságát, már megérte a kutatásba munkát fektetni.

Irodalomjegyzék

- Böő István: Az állatvédelem általános értelmezése, *Őstermelő: gazdálkodók lapja*, 2004. évi (8. évf.) 5. szám, 70. oldal
 - Dawkins, Marian Stamp: *Evolution and animal welfare*. The Quarterly Review of Biology, 1998, 1(73); <https://doi.org/10.1086/420307>.
 - Dr. Fodor Kinga – Dr. Kajó Cecília – Dr. Markus Gabriella – Dr. habil Fodor Kinga Phd: A szaporítótelepek büntetőjogi és polgári jogi oldala, *Jegyző és közigazgatás*, XXV. évfolyam, 1. lapszám, <https://jegyzo.hu/a-szaporitotelepek-buntetojogi-es-polgari-jogi-oldala/>
 - Dr. Vetter Szilvia PhD. – dr. Koska Hedvig: Új időszámítás kezdődik a kutyatenyésztésben, ha elfogadják az Európai Bizottság javaslatát, *A kutya*, LXXXIV. évfolyam, 2024/3, 45. oldal
 - Jámbor Adrienn: *A kedvtelésből tartott állatok jogi védelme a közigazgatásban*. Miskolc, Bíbor Kiadó Bt., 2022, 16. oldal
 - Paulovics Anita – Jámbor Adrienn – Vetter Szilvia Éva – Turkovicsné Koncz Ibolya Katalin – Ritó Evelin: *Az állatvédelem joga*, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2023, 151-156. oldal
 - *Szinák János – Veress István: Nagy Kutyakönyv, Budapest, Dunakanyar 2000 Könyvkiadó Kft., 1996, 100. oldal*
 - Zsigmond Csaba: Bünszervezetek a nemzetközi illegális állat- és növénykereskedelemben, *Magyar Rendészet*, 2022/1, 197. oldal; <https://doi.org/10.32577/mr.2022.1.12>.
-
-